

Z. KARKOVÁNY JUDIT

A FÜREDI BARADLAI JENŐ ÉS ROKONAI

A ma nyolcvanhárom éves Szlávi Károlyné Henn Máriát gyerekkorom óta ismerem, hosszasan beszélgetni mégis csak két évvel ezelőtt kezdtünk. Egy készülő monográfiához kerestem adatokat, s a Brázay-villa építésének történetét kutatva Baradlai Jenő után érdeklődtem nála. Szerencsém volt: a regényes nevű férfi szoros rokonságban állt a Szlávi családdal. Henn Mária a család többi tagjáról is mesélt; a Baricskán szőlőt telepítő Szlávi Mórról, néhai férjéről, Szlávi Károlyról és természetesen sajátmagáról. A száraz adatok mögül kibontakozott az ő története is, egy kemény asszonyé, akinek ez elmúlt zord időkben mindig széllal szemben kellett helyt állnia magáért és a családjáért.

Az alábbi szövegek beszélgetéseink rövidített és időrendbe szedett lejegyzései. A kiegészítések, zárójelbe tett megjegyzések a történet jobb megértését szolgálják: a Henn Mária által elmondott legutolsó esemény is fél évszázadnál régebben történt, mára már „história”.

Baradlai Jenőt Zákonyi Ferenc három helyen említi meg Balatonfüredről szóló könyvében. Megtudhatjuk, hogy az ő nyaralója volt a Balaton parton „az arácsi marhahajtó csapástól még keletebbre” az a soktornyos villa, amelyet későbbi tulajdonosa, a likörgyáros Brázay bontatott le.¹ A 10 holdas szőlőbirtokot a rajta épült villával valamikor az 1910-es évek elején vette meg Brázay Zoltán; 1910-ben viszont Baradlai Jenő vásárolta meg a Döry-villát az építető családtól. Zákonyi Ferenc szerint a „szenvedélyes bortermelő” Baradlai egy londoni borversenyen „a világ legjobb bora” címet is elnyerte az itt termelt nedűjével.²

Szláviné Henn Mária a következőkkel egészítette ki a gyér adatokat:

– Baradlai Jenő a veszprémi Steiner családban született az 1860-as évek elején. A Steiner fiúk – hárman vagy négyen voltak – e, nem tudom pontosan – mind a veszprémi piaristáknál végezték a gimnáziumot. Dezsőből kúriai bíró lett, Györgyből járásbíró, Józsefből – lehetséges, hogy ő csak unokatestvér? – hídépítő mérnök. Dezső és György Szenesre magyarosította a nevét. Jenő tehetségére, éles eszére már érettségi előtt fölfigyeltek a tisztelendő atyák, sőt, maga a püspök is. Így lett belőle a veszprémi püspökség gazdasági ügyeinek intézője, majd jószágkormányzó. Nem akármekkora birodal-

Henn Mária

mat igazgatott: a veszprémi püspöknek akkoriban még Somogyban is voltak birtokai. A névváltoztatást a kinevezése előtt kérte a püspökség: egyházi – és világi – főméltóságok között forog majd, ilyen magas beosztású valaki úgymond nem mutatkozhat be Steinerként. Sokkal jobban csengett a Jókaitól kölcsönzött Baradlai név, s ehhez bárói címet is kapott Steiner Jenő, igaz, nem családi, csak saját, személyes használatára. A bárói címerét is meg tudom mutatni – folytatja Henn Mária –, egy kis ezüsttálcába van belevésve. Ennyi maradt Baradlai holmijaiból. Amikor harmadéve kórházba kerültem, már második éjjel betörtek ide a házba, s elvitték, ami érték akadt: ezüst gyertyatartókat, vázákat, festményeket, mindent. Ez a kis tálcaféle – likórt volt szokás kínálni rajta – megmaradt véletlenül.³

A névmagyarosítások gyakorlatában igyekeztek megtartani az eredeti név kezdőbetűjét (így lett pl. Steinerből Szenes), vagy egyszerűen „lefordították” a nevet, eszerint az új változat „Köves” is lehetett volna. Ritkán fordult elő, hogy az új nevet regényhőstől kölcsönözzék; ilyenkor a név valamilyen – képzelt vagy valóságos – jellemvonást is rögzített.

Jókai Kőszívű emberének harmadik fia bátyjai árnyékában látszólag jelentéktelen alak, aki azonban egy kritikus pillanatban habozás nélkül feláldozza magát testvéreiért, a szabadságharc hőseiért. Steiner Jenő választása a magyar történelemmel és irodalommal való erős azonosulásra utal.

Baradlai Jenő sosem nősült meg, Irma nevű húga vezette a háztartását. Nagy házat vittek. Irma maga is fölvette a Baradlai nevet.⁴ A Steiner nevet végül csak egy testvér tartotta meg, Dóra, aki Szlávi Mór-hoz ment feleségül.⁵ Ha nem hal meg 1944-ben, ő lett volna az anyósom

– *A Szlávi családról mit lehet tudni?*

– Szlavóniából jöttek Magyarországra, az eredeti nevük Schmutzer. A férjem édesapja, Szlávi Mór a Fleischetter uradalom jószágigazgatója volt. (Nagybirtokos volt Fleischetter valahol Tótvázsony környékén.) Nem tudom, mikor kezdett Füreden gazdálkodni.⁶ Károly fia, a későbbi férjem 1894-ben még Tótvázsonyban született. Szlávi Mór földet vett Balatonfüreden, és szőlőt telepített a Baricskán. Eleinte kinevették, mert addig ott csak rét volt, legelő. „Mit akar ez a zsidó? Ott akar ő szőlőt termelni?!” Szlávi tudta, hogy alkalmas a talaj, néhány év múlva ő utána lett ott szőleje Horváth Zsigának, Róka Gábornak is.

– *Megvizsgáltatta a talajt előzetesen Szlávi Mór?*

– Akkor az nem volt szokásban, de néhányan vizsgálat nélkül is tudták, hogy alkalmas. A szőlőoltványokat pedig a talajhoz igazították: aszerint válogatták, melyik lesz azon a helyen a megfelelő.

Szlávi Mórnak és Steiner Dórának négy gyermeke született: Károly, Anna, Erzsébet és Andor.⁷

Bandika nagyon fiatalon meghalt: teniszezés közben az ütővel megsértette a térdét, a seb megpronodott (*elfertőződött, elüszkösödött*), hiába, hogy levágták a lábát, tizennyolc évesen meghalt. Erzsébet egy veszprémi orvoshoz, Szommer Imréhez ment feleségül, született egy kislányuk, Vera. Erzsébet is fiatalon, 26 évesen halt meg; úgy mesélték, hirtelen, az ura karjai között. Nem tudni, mi baja volt, nem volt előtte beteg. Vera egyidős volt velem, jó barátságban voltunk, ha jött Füredre a nagymamához, órákat is elbeszélgettünk. Szommer

doktor és Vera koncentrációs táborban pusztult el 1944-ben.⁸ Annus kétszer is férjhez ment. Az első férjét Margulit Ernőnek hívták. Drogista volt, Pesten, a Nádor utca 23-ban volt a drogériájuk.⁹ Az ő fiukat, Györgyöt is jól ismertem. Ők ketten, (apa és fia) 1944-ben pusztultak el: Ernőt a Dunába lőtték, Gyuri a buchenwaldi koncentrációs táborban halt meg. Annus megmenekült. A háború utáni férjét Péter Pálnak hívták, az is drogista volt.¹⁰ Nagyon szeretett kártyázni, mindenüket elkártyázta. Annus, családi becenevén Nani gonosz boszorkány volt, még az édesanyja is azt mondta: „Kitől örökölte a rossz természetét? Tőlem nem.”

– *Miért volt Nani gonosz boszorkány?*

– Mindig mindent magának követelt, csak magának akart. Károly 1894-ben Tótvázsonyban született. Az elemi iskolát Pécsen kezdte, rokonoknál lakott: Tótvázsonyban nem volt hol tanulnia. Egy-egy évben két osztályt is vizsgázott (*két osztályt is elvégzett*), vágott az esze. Aztán ő is a veszprémi piaristákhoz került. Érettségi után Bécsben tanult tovább, közgazdaságot. 1918-tól 1933-ig külföldön élt. Pesten kezdett dolgozni, banktisztviselő volt, nem tudom, melyik pénzügyintézetnél. A cége Angliába küldte, ott bankfiókot vezetett, később (*ugyanennek a cégnek*) Törökországban majd Bulgáriában nyitott és vezetett bankfiókot. Angol, német, francia nyelven beszélt, bolgárul is megtanult. Azután Amerikában a Paramount filmgyárban lett üzletkötő: sok nyelvet beszélt, kiváló pénzügyi ismeretei voltak. Cukor hívta a filmgyárhoz: „Intézd az én levelezésemet, sokkal többet fizetek neked, mint a bank!” Az amerikai barátai még a háború után is fölkeresték,

Balaton Gyöngye
nyaraló-telep.

*Jóanyóru kis telep
Pestben nő egy*

Balaton-Füred mellett.
Jenő Baradlay

Baradlay Jenő nyaralója

még akkor is hívták ki, feleségestől, mert akkor már házások voltunk.¹¹

1933-ban, az apja halála után kilenc évvel jött haza végleg Amerikából. Az anyja könyörgött, hogy ne menjen vissza, vagy adja el a birtokot, mert ő nem győzi egyedül a gazdálkodást. Hiába iparkodott, konjunktúra volt, a pénz mindig elment. Kari nem hagyta magára, itthon maradt a mama kérésére, bármennyire szeretett is New Yorkban élni. Baradlai Jenő halála után az Astoria is az övék lett, egy harmadot Dórára, a testvéreire hagyott, egy harmadot az öccsére, Károlyra. Az Astoria telke kezdetben a mai Park Szállótól a Huray házig tartott, a mostani házuk helyén a személyzet lakása volt. Ezt a házat akkoriban alakították át így, ahogy most van. Az utcai szoba azért olyan hatalmas, mert ott volt az istálló. Kari a Csokonai utca felőli részen lakott, ő eleinte nem mindig tartózkodott Füreden. Ahol most beszélgetünk, az volt az édesanyja, Dóra lakrésze.

– *Beszéljen valamit a Henn családról is!*

– A nagyapám Keszthelyen, Festeticsnél vincellérkedett.¹² Azt szerette volna, hogy a fia is ott dolgozzon, de amikor apám, Henn József megnősült, önálló akart lenni. Cseh Rozália lett a felesége, az édesanyám. Előbb Kővágóórsön éltek, én is ott születtem, 1923. január 9-én. 1926-ban jöttek Füredre, három éves koromban. Apuka hat-hét évig Oblatt Sándornál dolgozott.¹³ Sándor sokáig legény volt, az édesanyjával élt. Oblatt nénit mindenki szerette, minden gyerek nagymamának hívta, én is, még nagylány koromban is.

– *Hol laktak Oblatték? És hol laktak maguk, Hennék akkoriban?*

– A régi községházától lefelé megy egy utca a temető felé, ott állt Oblatték háza. A másik házuk a sorompó fölött balra a második, azt a háború után már nem használták. Mi először kinn a hajógyár előtti részen laktunk, a vörös földek alatt, ahol most a „görög falu” van. Mikor iskolába kerültem, akkor jöttünk beljebb a faluba, a Rumi kúthoz. Tudja, hol van a Rumi kút?

(A kérdést ezúttal én kapom, de sajnós nem tudok rá válaszolni. A Rumi kutat sosem hallottam emlegetni, térképen sem láttam.)

– A Tamás hegy oldalában, a vörös templom mellett, a malomtól lehetett fölmenni. A malom mögött alig száz méterre. Lehet, hogy azóta tönkretették? Pedig igen jó vize volt! Apám másodsorra Hirschfeldéknek dolgozott. Tudja, melyik volt a Hirschfeldék háza? A legnagyobb házban laktak az Ady Endre utcában. *(A mai zeneiskola épülete.)*

– *Úgy gondolom, Hirschfeldéknek lehetett a legnagyobb birtokuk, legtöbb szőlőjük Füreden.*

– A Lóczy gimnáziumon is túl nyúlt a szőlejük, de másutt is voltak birtokaik, Somlószlóson is, apám oda is járt dolgozni. Apuka aztán egy kis ideig nem vincellérkedett, akkor kezdték építeni a mólót, oda szegődött. De csak rövid időre, önállóan szeretett dolgozni, és legszívesebben a szőlőben.

– *Miért hagyta ott mégis Hirschfeldéket?*

– Hirschfeld Dezső sok évig betegeskedett. Kicsit... Hogy is mondjam... Olyan zavart volt, folyton lesni kellett, hová megy, mit csinál. Hirschfeldné meg nem tudott az emberekkel bánni, nem értett szót a vincellérekkel, ezért mások is otthagyták.¹⁴

– *Beszéljen valamit a gyerekkoráról!*

– Istenem, de jó volt a gyerekkorom! Mindig az apám nyakán lógtam, elkísértem, ahová lehetett. Nagyon tetszett, hogy puskája is van; a vincellér akkoriban puskát is kapott a seregélyek miatt. Úgy kértem: „Apuka, fújjon nekem madarat!” Mert gyerekejjel azt hittem, hogy lefújja őket.

Testvérek hatan voltunk: Józsi, Margit, Sanyi, Juliska, Erzszi és én. Az iskolában Darnay Bözsi néni tanított.¹⁵ Végtelen türelmes volt. „Gömbölyítsd azt a betűt!” – elmondta akárhányszor, és fogta, vezette a kezemet. Ő maga valóságos gyöngyszemeket írt. Az elemi után egyikünk sem tanult tovább, hat gyereket etetni, ruházni éppen elég gondot jelentett a szüleimnek. Én hajszoltam őket, hogy legalább Józsi adják iskolába *(polgáriba)*, de nem ment el. Pedig a legjobb tanuló volt az elemiben, mert én otthon is befogtam olvasni, számolni.

Ahogy kimaradtam az iskolából, anyukának kellett otthon segíteni. Gyakran ment apámmal munkába a szőlőbe. „Mariska, föltettem a babot, vigyázz, el ne aludjon a tűz! Mire bejövök majd berántom.” A kisebb testvéreimet is rám bízta: „Mariska, vigyázz, a kúthoz közel ne menjen a gyerek!” Egy lány meg egy fiú kegyetlen rosszak voltak, és ha rájuk csaptam, azt nem mondták meg, miért, csak árulkodtak. Egyszer még Józsi is megraktam, aki egyébként jó gyerek volt, pedig a fél falun keresztül futott előlem, csak a vashídnál értem utol.

1940-ben hallotta apuka, hogy Szláviék vincellért keresnek. Jelentkezett, jó bizonyítványai voltak, megvolt a szőlészeti vizsgája is, hamar megegyeztek a feltételekben. Parasztnak apuka nem dolgozott, az nem is fogadott vincellért, az mindent ingyen akart volna csináltatni. Szlávi Károlynál két vincellér is dolgozott, volt szőleje Arácson is, az Öreghegyen is, maga a Baricska közel hat hold volt. Ahhoz Balaton-part is tartozott, vízjoggal. Attól kezdve megint a falu szélén laktunk, kint a Baricskán.

– *Mit jelent a vízjog?*

– A halászok, ha erre halásztak, dudáltak (*jeleztek*) a hajóról, kijöttek csónakkal a partra, bevitték a gazdát, válogathatott, kimérték neki a halat. Évente meghatározott mennyiségű halat adtak le. Akkor még nagyon sok süllő volt!

– *Hogyan kezdődött a kapcsolata Szlávinéval?*

– Hát, megismert, megszeretett. Gyakran kijött értem a Baricskára: „Henn-né, Mariska itt van?” Anyám néha mérgelődött is: „Hagyja békében, nem lehet a Mariskának mindig elkujtorogni!” Ha nem volt a szőlőben sürgős munka, akkor anyám elengedett. Mentünk moziba, cukrászdába. Megtanított römizni, mentünk kártyapartira.

– *Kik voltak a kártyapartnerek?*

– Nem emlékszem már, csak az egyikre, a háború előtt övé volt a Kedves cukrászda. A nevét már neki sem tudom.¹⁶ Engem nem is a kártya bolondított meg, hanem ilyenkor annyi történetet hallottam tőlük, az volt érdekes. Szláviné a nyarat mindig itt töltötte, Füreden, csak téle ment be Veszprémbe a vejéhez meg az unokájához, Verához. Később már legszívesebben inkább Füreden maradt. Károly nem sokat tartózkodott itthon.

– *A falubeliek nem furcsállották a kapcsolatukat?*

– Mindenkinek föltűnt, hogy Szláviné karonfogva jár az utcán a cselédjével. Hangos megjegyzéseket is tettek a hátunk mögött: „Nézd a gazdag vénaszonyt meg a koldus Marist!” Még az ő barátnője is mondta, éppen itt, ebben a szobában, ahol most beszélgetünk: „Túlságosan bizalmas vagy a cselédhez.” „Mariska megérdemli!” – csak ennyit válaszolt neki. Én annyi szeretetet, megbecsülést senkitől a világon nem kaptam, mint tőle. Soha nem érezte, hogy csak a vincellér lánya vagyok.

– *Hogyan szólította Szlávinét?*

– Dóra néninek, ezt mindig az elején így kérte.

– *Kapott Szlávinétől ajándékot abban az időben?*

– Igen. Amit vett vagy adott, minden nagyon egyszerű volt. „Feltűnőséget nem szabad csinálni, vigyázni kell!” – így mondta. Senkinek nem volt szabad megsejteni, még a rokonaimnak sem (*a köztünk lévő kapcsolatot*); az irigység sok mindent kihoz az emberekből. Mielőtt 1944-ben elment Füredről, egy régi festményt kaptam tőle. „Nem tudom, visszajövök-e – mondta –, azért adom neked, mert én is nászajándékba kaptam.” Minden ellopott holmink között ezt sajnálom a legjobban. Szép kép volt, és mindig Dórára emlékeztetett.¹⁷

– *Ahhoz mit szólt Szláviné, hogy a fiának is megtetszett maga, hogy az is megkedvelte magát?*

Szlávy Mórné

– Ő mondta ki először: „Én nem bánám, ha hozzámennél Karihoz, én szeretném, ha te lennél a menyem.” Annust viszont nagyon dühítette, hogy a testvére megházasodik. Az anyja előttem szidta le: „Te mindig csak áskálódni tudsz! Hagyd békén ezt a lányt! Nem engedem Mariskát bántani, ha a Karinak tetszik, elveszi, ebbe neked nincsen beleszólásod!” Anyáméktól Dóra maga akarta megkérni a kezem, ő szerette volna megmondani nekik, hogy Kari feleségül venne. De titokban kellett tartani, akkor már jöttek a zsidótörvények, anyám nagyon féltett volna.¹⁸ Arra kértem: „A világért meg ne mondja, abból csak baj lesz, ha anyám elszólja magát.” Mielőtt feljött Pestre (1944 májusában) kijött a Baricskára. Híntón jött, gyalog már nem bírt volna ekkora utat megtenni. Ezekkel a szavakkal búcsúzott anyámtól: „Nem tudom, találkozunk-e még, Róza, de arra kérem, Mariskát, ha nem akar férjhez menni, ne erőltessék.” Anyuka sehogy sem értette, miért mondja ezt, milyen jogon.

Nagyon jó asszony volt. Halála után az anyám is megsiratta, talán az édes lányánál, Annusnál is jobban.

– *1942-ben a füredi elöljáróságról valakik levelet írtak a Hadügyminiszériumba, nyomtatékosan kérve tizenegy balatonfüredi férfit, köztük Szlávi Károly*

munkatáborba való behívását. Tud erről? Volt Szlávi munkaszolgálatos?

– Nem tudok róla. Arra emlékszem, hogy egyszer rendes katonai egyenruhában jött szabadságra, hadnagyi rangban.¹⁹ Akkor még nem udvarolt nekem.

– Hogyan élték meg Szláviék a vészkorszakot? 1944. április 5-től kötelező volt a sárga csillag viselése.

– A német megszállás után Kari hamarosan elment Füredről, így nem láttam sárga csillagot viselni. Pesten bujkált, több helyen is. Egyik lakásának sem tudtam a címét, nem is akartam tudni. Félttem, kiverik belőlem, folyamatosan keresték, szimatoltak utána. Dóra viselte a csillagot, muszáj volt, a csendőrök ellenőrizték. Ő maradt egyedül a házban, a szakácsnőt már korábban elküldte, Nedereckeréktől küldtek neki ebédet. Amikor csak lehetett, jöttem hozzá. Leginkább este, lámpagyújtás után szöktem be; anyámék előtt is titkolnom kellett, hová megyek. *(Zsidó személlyel keresztény ekkor már semmiféle kapcsolatot nem tarthatott, szigorú büntetés járt érte.)* Nem mindig sikerült bejutnom, volt, hogy észrevettem, követ valaki, olyankor másfelé kanyarodtam. Ha nem sikerült az illetőt lerázni, nem jöttem be. Mégis tudták, hogy járok hozzá, megállított a csendőr az utcán és megfenyegetett: „Még egyszer elő ne forduljon, hogy maga ott mászkál a zsidóasszonynál!”

Aztán Kari írt, küldött papírt és arra kért, szerezem meg az engedélyt, hogy a mama fölmelessen Pestre, kórházi kezelésre. Valóban beteg volt, erős gyógyszerrel, Strophantinnal kezelték már évek óta. Mentem a papírral a csendőrörsre, az egyik rendes csendőr a szívbeteg öregasszonynak csak megadta az engedélyt. Ő volt a parancsnok, de érdekes, éppen ő nem bántott senkit.²⁰ Pestre is föl kísértem Dórát. Füreden szállt fel a vonatra, én Arácson, egy másik kocsiba. Alsóörs után mentem csak oda hozzá, amikor már nem voltak ismerősök a vonaton. A legtöbb füredi Veszprémbe utazott, Alsóörsön átszálltak a kisvonatra, akkor még járt a kisvonat. Dórát Pesten Nanihoz kísértem, a Nádor utcába, onnan a Park Szanatóriumba került.²¹

– Május 15-én Füredről a tapolcai gettóba költöztették a sárga csillag viselésére kötelezetteket. Házaikat lepecsételték, a község központjában állókat – a Hirschfeld és az Oblatt házat is – közhivatalok részére foglalták le. Mi történt a Csokonai utcai Szlávi-házzal?

– Lepecsételték azt is. Egyszer mégis, még azután is bementem: Kari üzent, hogy nagy szüksége lenne bizonyos iratokra. Akkor még hátul is volt egy bejá-

rat, onnan mentem be, azt nem tartották számon, le sem pecsételték. Későn este mentem, nehogy lefogjanak. Tudtam, csak a Csokonai utcáról figyelik a házat, a Jókai utca felől nemigen vesznek észre. Az iratszekrény fiókjai gondosan meg voltak számozva, Kari pontosan megírta, mit hol keressek. Megtaláltam, fölvittem Pestre. Akkor is Annus lakásán találkoztunk.

– Hogyan volt lehetséges Szlávi Károllyal kapcsolatban maradniuk?

– Gáspárdy Aladár segített, az arácsi fiúárva ház igazgatója.²² Nagyon vallásos ember volt, sokáig muzsikált is a templomban. *(Harmóniumon kísérte az éneket.)* Egy darabig hozzájuk címezte Kari a leveleit, oda is este mentem, vacsoraidőben. De aztán Gáspárdy felesége, aki nagyon félt, rettentően sírt és kiabált velem, hogy bajba fognak kerülni miattunk. Ettől kezdve Gáspárdy irodájába mentem a postáért, és csak egyszer egy héten. Kari „Kocsis Mihály”-ként írta alá a leveleket, a szép, művelt írását is elváltoztatta, girbe-gurba betűket írt. A csendőrök csak próbálkoztak, leszólított egyikük az utcán: „Tudjuk, hogy leveleznek, elfogjuk a leveleket!” Nyugodtan válaszoltam: „Ugyan mutassák már meg nekem is, hadd tudjam, milyen levelet kaptam!”

Egyszer föl hívtak a csendőrörsre – akkor már a Hirschfeld házban volt a csendőrőség – apuka is elkísért. Egész úton magyaráztam neki, ne ijedjen meg, de a világért se mondjon mást, csak amit megbeszéltünk. Anyuka előtt titkolódtam, ő az első pofonra kitalált volna mindent, apuka sok mindent tudott, de annak a száját nem nyitotta volna ki senki. Az időpontra már nem emlékszem, nyár volt, jó idő, apuka a ház előtt várt rám, mert külön-külön nyaggattak minket. Először persze engem: „Hol van a zsidó meg a vénasszony? Magának ezt tudni kell! Hol bujkál Szlávi? Kikkel érintkezik?” Órákig nyaggattak, de ütni nem ütöttek egyikünket sem. Talán azért nem bántottak, mert nem érezték rajtam a félelmet. Volt egy ronda nyilas némbér, mindenki rettegett tőle. Jöttem le a faluból, a katolikus templom felől, egyszer csak elélem állt az utcán: „Maga zsidóbérenc, maga biztosan tudja, hogy a Bodóné hol bujkál, mondja meg!” „Vén k...!” – nem szóltem semmi mást, otthagytam. Nem jött utánam.

– Ki volt Bodóné?

– Bodónét egy darabig a házukban a fal mögött bujtatta az ura. Bodó református volt, a felesége zsidó.²³ Itt a posta mögött, a kiserdőben áll az a ház, ahová Bodóné be volt falazva. Filipovicsék laktak később ott.

– *Akkor tehát Dóra megmenekült?*

– Sajnos nem. A Park Szanatórium bombatalálót kapott. Az óvóhelyen is meghalt mindenki, Dóra is, a légnyomástól.

– *Mikor értesült a haláláról?*

– Csak sokkal később, és talán ez még szerencse is. Mindenképpen fölmentem volna a temetésére, ott pedig újabb baj történt. A Kozma utcában temették, és a temetés után Karit és Annust elkapták a rendőrök. Nem tudom, viselték-e a csillagot, de a helyzet világos volt, látták, hogy a zsidó temetőből jönnek ki, a villamoson rögtön letartóztatták őket. Hanem alig mentek egy- két megállót, légiriadót jeleztek, a villamos megállt, mindenki kiszállt és egy közeli kis erdőbe húzódtak be, a fák alatt várták a riadó végét. Bombáztak, a rendőrök is arra figyeltek. Annus egy bokor alá húzódott, Kari meg intett, hogy tűnjön el, amíg nem törődnek vele, így sikerült megszöknie. Karit viszont agyba-főbe verték gumibottal, mert nem mondta meg, ki volt vele a nő, és hová tűnt. Őt onnan valamilyen gyűjtőtáborba vitték. Néhány nap múlva megjelent egy katonatiszt, egy papírt mutatott, hogy költözéshez segítségre lenne szüksége, öt férfit. Szlávi Károlyt név szerint kérte, a többieket, úgy tudom, csak találomra választotta ki. Elment velük a város másik végébe, majd azt mondta, most gyorsan menjenek, ki merre lát, szélnek eresztette őket.

– *Ki volt a katonaruhás mentőangyal?*

– Nem tudom. Kari később kereste, meg akarta köszönni a szabadítást, de nyomaveszett. Sajnos, valószínűleg lebukott és maga is elpusztult. Karit ezután egy kertész bujtatta: ásott, talicskázott, fizikai munkás volt, „Kocsis Mihály”. Sokat nem tudok erről az időről, csak azt, hogy a kertész sem érte meg a háború végét, az, ha jól tudom, egy bombázás alkalmával halt meg.

– *Mi történt közben itthon, Füreden?*

– A nyilas időkben a helybeliek föltörték és kifosztották a lepecsételt házakat, elvittek mindent, az utolsó szögig. Akadt rendes ember, aki később magától visszaadott egyet-mást. A sokfiókos iratszekerényt meg a Baradlai Jenő dolgozószobájából való karosszéket a községházán látta meg Kari, az akkori jegyző ült benne, azt első szóra visszaadták. De olyanok is voltak, akik mikor észrevették, hogy felismertem náluk Dóra holmijait, nem szóltak, csak többet nem hívtak be a lakásukba.

– *Hová lettek a családi iratok? Mi lett a levelekkel, fényképekkel?*

– Azokat a Balatonban tüntették el, a horgásztanya mellett a nádasba eresztették. Mentem egyszer

hazafelé, akkor még a vitorlás kikötő és a hajógyár között nem voltak házak, semmi nem volt, csak a nádas. Szóval, mentem haza, és láttam a bokrok között papírokat. Feltűnt az egyikben Kari írása, szép, jellegzetes betűi. Odamentem, láttam, hogy ott van a vízben, ami iratféle meg fénykép csak volt a Szlávi házban. Kocsival vagy targoncával kellett kivigyék, olyan sok volt. Akkor már majdnem minden elázott. Próbáltam keresgélni, de csak egy-két dolgot tudtam összeszedni, amit kivitt a szél a bokrok közé. Nem nagyon mertem sokat időzni sem. A mamának (*Dórának*) ezt a fényképét például, amit itt lát, ezt is a vízből szedtem ki, még nem ment annyira tönkre.

1944 végén kimentünk lakni az erdő mögé a Bocsár dűlőbe. A Baricskán nem voltunk biztonságban, a somogyi partról akadálytalanul átlőhettek. A Foncicre biztosító vezérigazgatójának a tanyájában húzódtunk meg; ő nyugatra indult az osztrák feleségével, apuka kérésére örömet megengedte, hogy beköltözzünk, legalább vigyázunk a tanyára.

– *Ha a belövésektől ott nem kellett is tartaniuk, a front mozgása, ilyen-olyan katonai csapatok átvonulása nem jelentett veszélyt a lakott területtől távol eső Bocsár dűlőben?*

– Nem esett bántódásunk: a németek elkerültek bennünket, az oroszok pedig nálunk csak a bicikliket szedték össze. Egy női kerékpárt még ott is hagytak, az nem kellett nekik. Apám az első világháborúban orosz fogságba esett, hat évig élt Murmanszkban. Megtanult oroszul, tudott a katonákkal beszélni, ez volt a szerencsénk.

– *Balatonfüreden 1945. március 25-én, virágvasárnapon ért véget a második világháború.*

– Károly április 17-én érkezett meg. Gyalog jött, meg vonattetőn, és az út végén, Almádban elzabrálták tőle azt a kevés holmit is, amiye még maradt. Az arácsi vincellérjükhöz, Horváth Károlyékhoz ment be, ők nem is engedték tovább, ott tartották maguknál, nehogy valaki bántsa, mert akkor még Füreden is bizonytalan volt a világ. A Csokonai utcában a ház teljesen kifosztva, üresen állt. Horváth bácsi jött ki Bocsárba az üzenetével: ha kíváncsiak vagyunk rá, itthon van. Apuka rögtön elindult, persze mentem vele én is, bekötöttem öregasszonyra kendővel a fejemet és mentem. „Tudják-e már anyukáék, mi a szándék?” – kérdezte tőlem. „Még nem szóltam nekik – válaszoltam –, még meg is gondolhatja magát.”

– *Mit szóltak a szülei a házasságukhoz?*

– Anyuka eleinte veszekedett, egy kilométerre is elhallatszott a kiabálása: „Hogy lehet ilyen vén

Szlávi Károly

emberhez hozzámenni?” De akkor én már régen döntöttem. Tudtam, megbecsül, mert fiatal vagyok, én meg megbecsülöm, mert rendes ember. Anyám igazából csak a két fiam születése után békült meg a házasságunkkal. 1945. június 30-án esküdtünk. Ennyi időbe telt, míg megkaptuk az egyházi esküvőhöz az engedélyt, a „valláskülönbség akadályá alól” a pápai fölmentést Rómából.

Sem a balatonfüredi plébánián, sem az Érseki Levéltárban nincsen nyoma annak, hogy az engedély valóban Rómából érkezett volna. Henn Mária pedig többször is, következetesen így mondta, sőt, egy alkalommal azt is hozzátette: azért kellett hosszabb ideig várni rá, mert lovas futár hozta az iratot. Beszélgetéseink során előfordult, hogy interjúalanyom emlékezetéből nevek vagy évszámok kiestek, de az eseményeket mindig pontosan, túlszínezés, konfabulálás nélkül, s akár hosszabb idő múltán is ugyanúgy mondta el. Sejtésem szerint a következőkről lehetett szó:

Miután Szlávi Károly és Henn Mária bejelentették házassági szándékukat, Gubicza Antal plé-

bános négyszemközi beszélgetésre hívatta Henn Máriát. Aggodalmát fejezte ki, vajon a reverzális elég biztosíték-e arra, hogy a születendő gyermekek megfelelő katolikus nevelést kapjanak. A maga részéről megnyugtatóbbnak tartaná, ha Szlávi Károly katolizálna. Henn Mária elutasította az ötletet: megkérte a plébánost, ne akarja őt lebeszélni a házasságról, nem szégyelli, hogy leendő férje zsidó, sokkal jobban bántaná, ha hite megváltoztatására erőltetne valakit, aki ezt magától nem akarja. A gyermekek nevelésében pedig az édesanya szerepét tartja döntőnek, s ő elég erősnek érzi magát a feladatára.

Az egyenesen Rómából kérendő engedély mármost véleményem szerint afféle pia fraus lehetett: hátha a gyorsabb ügyintézés érdekében a naiv leány meggondolja magát. A járási főszolgabíró előtt adott reverzális dátuma: 1945. május 23. Gubicza Antal kérése a megyés püspökhöz az e célra rendszeresített nyomtatványon 1945. május 30-án kelt. A felmentés megadását két okból javasolja: 1. „A szükséges reverzalist megadták” – 2. „Nehogy tisztán polgári házasságot kössenek”.

Az ilyen engedélyt egyébként elméletben valóban a pápa adja, a gyakorlatban azonban a püspököket jogosítja fel az eljárásra. Személyesen csak akkor jár el, ha különös kegyet kell gyakorolnia – Szlávi Károly és Henn Mária esetében erre aligha volt szükség.

Az esküvő után már itt, a Csokonai utcai házban laktunk. Lehoztuk a sezlonoikat, meg ami ócska bútor akadt a padláson, úgy kezdtünk. Kari rögtön hozzáfogott a szőlőműveléshez. Először egy barátjától kapott kölcsönpénzből, azután bankkölcsönből vette meg a szükséges dolgokat: a pincéből is mindent elhordtak, nemhogy hordó vagy prés, egy akona²⁴ sem maradt, mutatóban sem. Piszok annál több volt, az oroszok istállónak használták a pincét, nem győztünk takarítani, hetekig szellőztettünk a lovak után. Károly és Annus megosztották az örökséget; az arácsi és az öreghegyi szőlő lett Annusé, a Baricskát Kari magának tartotta: „Ezt az apám ültette, ez hadd legyen a fiaimé!” Annus nem bánta: többet kapott így, mintha a Baricska felét kapta volna. Persze az ő szőlejét is mi gondoztuk, neki csak a pénzre volt gondja, Pesten élt.

Azután megszülettek a fiúk: Karcsi 1946 májusában, Jóska 1947 októberében.

– Itt születtek, Balatonfüreden?

– Bizony itt, ebben a házban, ezen az ágyon. Keserü doktor segítette világra őket²⁵ meg Kozma

néni, ő volt a jó bába. A keresztapaságot Gáspárdy vállalta, amikor észrevette, hogy áldott állapotban vagyok, már mondta: „Kari, a gyerekek én leszek a keresztapja!” Mind a kettőt ő tartotta a keresztvízre.

– *Ki volt a keresztanya?*

– Sógornőm, Annus. Nem volt akadály, még a háború előtt kitért, katolikus lett. Gyakorolni nem gyakorolta a vallást, nem is értette. Egyszer megkért, hogy menjünk együtt a templomba. Elég kellemetlenül éreztem magam: sosem tudta, mikor kell felállni vagy letérdelni, mindent össze-vissza csinált. De a papírok szerint katolikus volt.

– *Hogyan vették észre 1947-ben, hogy Szlávi Károly beteg?*

– Egyik nap átment a postára, álldogált ott egy ideig, nem intézett semmit. A postás tőlem érdeklődött, mi van az urammal, beteg? Én is kérdeztem őt: „Nem vagy jól?” Nem szólt, csak elment Keserü doktorhoz, de egyedül. Vette a tiszta ruhát, elment, nem is tudtam hová. Másnap megyek a boltba, Keserü doktor kiszól az ablakon: „Mária, jöjjön be!” Bent megmondta, komoly a baj, valószínűleg agydaganat, Pestre küldi vizsgálatra. „Nem lehet vele beszélni, mindig más jön az eszébe, mást-mást mond.” Az Amerikai útra küldte.

Hétvégeken mentem föl a kórházba látogatni. Egyik hétről a másikra mindig rosszabbul lett, a harmadik héten már nem tudott az ágyból kiszállni. Egy fiatal orvos félrehívott és azt tanácsolta titokban, hogy sürgősen vigyük el és operáltassuk meg, akár külföldön is. A professzor azonban elzárkózott: azt majd ő dönti el, kell-e műtét. Ekkor kezdtem érdeklődni, hová vihetném máshova. Már nem tudom, kinek a tanácsára mentünk Debrecenbe. Sántha professzor megoperálta,²⁶ a műtét jól sikerült, utána még tudott koncentrálni. Beszélni nem sokat beszélt – a gyerekekről kérdezett –, de pohárért-miért pontosan oda nyúlt az éjjeliszekrényen, ahová kellett. A szíve nem bírta, azért halt meg a műtét után röviddel. Pesten van eltemetve az édesanyja mellett.

– *Mária tehát itt maradt egyedül a két kicsi gyerekekkel meg a nagy gazdasággal: a szőlőkkel és a pincével a Baricskán.*

– Istenem, milyen jó pince volt az! Háromszáz hektó bor is állt benne! Három pincemunkás, szüretkor 25 szedő és 3 puttonyos dolgozott nálunk.

– *Mit tudott mindezzel kezdeni huszonnégy évesen? Házasságuk rövid ideje alatt megtanult valamennyit a szőlő- és borgazdálkodásból?*

– Csak az uram halála után kezdtem foglalkozni vele. Míg élt, nem is engedett volna dolgozni. Arra

azonban egy percig sem gondoltam, hogy föladom, meg sem fordult a fejemben, mi lesz, ha nem boldogulok.

– *A testvérei, vagy az édesapja, Henn József, vincellér lévén biztosan tudták segíteni.*

– Segítettek, de a borászathoz apám sem értett: a vincellér azt tudja, mikor kell a tükét megmetszeni és melyik fajtát hogyan. Nem szabad engedni például, hogy túl sokat teremjen, mert akkor két-három év után kidől. Az uram metszeni sem engedett be a szőlőbe olyan embert, aki nem értette jól a metszést. Amikor megözvegyültem, én a talajt is megvizsgáltattam. Az öreg Szlávi tudta, hová érdemes telepíteni, a vizsgálat igazolta őt. Néha engem is segített az ösztönöm: beleszagoltam a levegőbe, és éreztem, hogy sietni kell a szürettel.

Egy régi híres borász könyvéért összejártam Pestet, amikor megszereztem, egy hétig le sem tettem a kezemből csak tanulmányoztam. Látja, a neve már ennek sem jut az eszembe!²⁷ Hamarosan nagy szükségem lett a könyvre, az első évben beteg lett egy hordó borom. Szüret után skarlatos lett a nagyobbik gyerek, nem tudtam kimenni a szőlőbe, közben hideg idő jött és én elfelejtettem szólani az öcsémnek, hogy tömje be a pincelyukat. A hideg megállította a forrást, a 6400 literes hordóban a bor olyan bűdös lett, a záptojás kutyafüle ahhoz. Vittem a híres vendéglőshöz, Sebestyénhez belőle: „Mi baja van ennek a bornak, Feri bácsi?” „Ezt kidobhatja, Mária!” – ennyit mondott. Kérdeztem apámat is, mit csináljak. „Öntsd ki, nem érdemes vesződni vele!” Én bizony vesződtém, többször is átfektettem, szelöltöttem, és sikerült, meggyógyult a bor! Kínáltam aztán vele a családot: „Na, kóstoljátok meg!” Ízlett mindenkinek, dicsérték, de gúnyosan megkérdezték, hová tettem a sok rosszat. Nem akarták elhinni, hogy azt isszák, nem létezik, mondták, hogy így meg tudtam gyógyítani.

A következő évben már sokan tudták, hogy jó borunk van. Marci bácsi,²⁸ a maga nagybátyja is mindig csak tőlem vette a bort, Debrecenből egy orvos két hektót vett évente. Még a rendőrök is tőlem vitték, a legvadabb időkben is. Borhét volt, jöttem haza mise után, valaki áll a házunk előtt. Közelebb érek, látom rémülten: rendőr vár a kapuban. „Hol járt, Mária? Ha tudtam volna, a templomból is kihívatom: szétszedik a sátrat, mindenki ott akar bort inni, ahol a maga borát mérik.”

– *Milyen bort készítettek?*

– Rizlinget csináltunk legtöbbit, meg van egy rózsaszínű szőlő, a dinka, abból is jó a bor, csak

gyengébb. A munkásoknak mindig adtam, de csak annyit, hogy munka közben meg ne részegedjünk. Ittasan nálam senki sem dolgozhatott. Egyszer az egyik részeg vincellért megfogtam a mellényénél és jól megráztam: „Na, tűnjön el innen!” Néhány nap múlva jött a felesége – kis, vékony asszony, sokat bántotta az ura, ha ivott: „Mit csinált az urammal? Úgy fél, nem is mert bejönni.” A sógornóm szöleje meg a miénk majdnem tíz hold volt, muszáj volt rendet tartani. Elismerést is kaptam persze: „A szentségit, a Marinál aztán megy a munka!” – mondták.

1948-ban kuláklistára kerültünk, jogtalanul sok füredi szőlősgazda. A szőlő holdját négyszeres szorzóval számolták, így a kevés is soknak számított hirtelen. Először irgalmatlan adókat vetettek ki ránk, és nemcsak pénzt kellett fizetni, természetbeli

beadási kötelezettségünk is volt. Állattenyésztéssel itt senki nem foglalkozott, meg kellett bízni valakit, aki átment Somogyba megvenni a beadásra a disznót, fél marhát. Amikor ezt az embert letartóztatták, megtalálták nála a beadási könyveinket, huszonhatunkat idéztek be a tárgyalásra tanúnak mint kulákokat. Úgy éreztem, nincs veszteni valóm, jól megmondtam a véleményemet a bírónak, a többiek nem győztek csitítani. De hát nem ért az semmit, 1952-ben egyszerűen elvettek tőlünk mindent.

– *Nem kérdezte, miből nevelje föl a gyerekeit?*

– „Maga szülte, nevelje fel! Nem mondtuk, hogy szülje!” Ilyen mocskosul beszéltek. Jelentkeztem munkára a Pécsi Uránbányász Üdülőbe. Takarítónőnek is nehezen vettek fel, „megbízhatatlan” voltam.

De ez már egy másik történet...

Jegyzetek:

1 Az épület egy korabeli képeslap tanúsága szerint a „Balaton gyöngye” nevet viselte.

2 Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. 266., 511. és 579. p.

3 A veszprémi – német nyelvű – izraelita anyakönyv 1866. évi 58. bejegyzése szerint Moritz Steiner kereskedő és Betty Pillitz gyermeke, Aurel Steiner 1866. december 20-án született. Az Aurél név fölé később az eredetitől föl-tűnően elütő színű - lila - tintával írták a Jenő nevet. A névmagyarosítás bejegyzése ugyanott: „B. ü. Min. /olvashatatlan betűk/ 16.22565 sz. a. leír. Baradlaira változtatta a nevét.” (VEML, Geburst-Protokoll, 1866. évi 58. bejegyzés.) Bárói rangjára utaló feljegyzés sehol nem bukkant elő; a Henn Mária által említett ezüst tálcán nem címer van, hanem a BJ monogram, fölötté háromágú korona. – Baradlai Jenő 1936. szept. 21-én Veszprémben halt meg, agyvérzésben. (VEML, Állami Anyakönyv, 1936. év, 240. folyószámú bejegyzés.) Jászágókormányzói tevékenységéről nem találtam adatokat: a veszprémi püspökség gazdaságára vonatkozó iratok a második világháború alatt majdnem teljesen megsemmisültek, ami kevés megmaradt belőlük, az rendezetlen, ezért nem kutatható.

4 Baradlai (Steiner) Irma 1940. április 12-én halt meg. Halálának időpontja sírkövén a veszprémi izraelita temetőben.

5 A családban mindig csak Dórának nevezett Szlávi Mórné, az anyakönyv szerint Ernestine Steiner 1871. június 22-én született. (VEML, Geburst-Protokoll, az 1971. évi bejegyzések között.) Budapesten halt meg, 1944. július 2-án.

6 Szlávi Mór született 1861-ben(?). A balatonfüredi izraelita temetőben álló sírkövének felirata szerint élt 63 évvel, meghalt 1924. március 6-án. 1912-ben iskolaszéki elnök volt Balatonfüreden.

7 Szlávi Károly 1894–1949; Andor 1899–1917; Erzsébet 1900–1926; Anna születésének és halálának pontos idejét nem sikerült kiderítenem.

8 Dr. Szommer Imre (1888–1944) veszprémi orvos. Nevét az 1900-as évek elején Szomorira változtatta. Leánya, Szomori Vera adatait nem ismerem.

9 drogéria: illatszerbolt-féle üzlet volt, ahol a piperecikkek mellett gyógyhatású készítményeket, egészségügyi cikkek is árultak.

10 Szlávi Anna első férjének, Margulit Ernőnek és György fiuknak pontos születési és haláladatait, úgyszintén a második férj, Péter Pál adatait nem ismerem.

11 Cukor, George (1899–1983) magyar származású amerikai rendező, Oscar-díjas. Henn Mária tudomása szerint Cukor még gyerekkorában került

ki Erdélyből Amerikába, a Szlávi családdal pedig rokonságban volt.

12 Feltételezhetően Keszthelyen, Festetics Tasziló (1850–1933) alkalmazásában állt.

13 Oblatt Sándor (1898–1984) a holocaust előtt szőlőtermelő és borkereskedő, évtizedeken keresztül a zsidó hitközség elnöke. Mindkét minőségben köztisztviselőként állt, nagyra becsült személy Balatonfüreden.

14 Hirschfeld Dezső (1875–1940) jómódú szőlőtermelő és borkereskedő. A Hirschfeld család a 19. század nyolcvanas éveitől vezető szerepet töltött be a balatonfüredi zsidó hitközségben.

15 Darnay Erzsébet tanítónő (1900–1993)

16 A Kedves cukrászda ekkor a Láng család tulajdonában volt. A kártyapartner szerint Láng Vilmosné Reich Szabina.

17 Az ellopott kép: egy 18. századi flamand festő készítette életkép.

18 Zsidótörvények: 1941-től törvény tiltotta a zsidók és keresztények közötti házasságot, még a házasságon kívüli nemi kapcsolatot is büntetni rendelték mint „fajgyalázást”.

19 Szlávi Károly az első világháborúban 1914-től szakaszparancsnokként teljesített szolgálatot az orosz és az olasz harctéren. Megsebesült. „Károly csapatkereszt” kitüntetését kapott. Négy éves frontszolgálat után hadnagyi rendfokozatban szerelt le. (In: Magyar hadviselt zsidók aranykönyve. Budapest, 1941.)

20 Polgár Béla csendőrpáncsnok. A deportálás idején tanúsított emberséges viselkedését Zákonyi Ferenc is megemlíti. (Zákonyi: id. mű, 283. p.)

21 A Park Szanatórium Budapesten a Városliget szélén, az Aréna út 84/b alatt állt. Az 1944. július 2-i bombatámadás döntötte romba.

22 Gáspárdy Aladár (1878–1948) tanár, újságíró; 1940-től a Balatoni Szövetség igazgatója.

23 Bodó József: tanár, újságíró, a balatonfüredi iparos-kör titkára, évtizedekig a Balatoni Kurír füredi tudósítója.

24 akona: a fahordók töltőnyílásának lezárására szolgáló, rendszerint tölgyfából készült fadugó

25 Dr. Keserü Béla (1900–1956), 1929-től haláláig Balatonfüred megbecsült és szeretett orvosa. (Lásd: Füredi História, 10. szám, 15. p.)

26 Dr. Sántha Kálmán (1903–1956) idegsebész, Kossuth-díjas (1949) elme- és ideggyógyász, egyetemi tanár, az MTA tagja.

27 Az „elfelejtett” könyv: Pottenkoffer Sándor „Borgazdaság”. 1937-ben a Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium szakkönyveként jelent meg.

28 Fekete Márton, a balatonfüredi Fekete család tagja (Füredi História, 7. szám, 23. p.), a mondott időben az Actio Catholica magyarországi igazgatója.

A Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület köszönetet mond mindazoknak, akik 2004. évi adójuk 1%-ával támogatták. Az összeget a „Füredi História” kiadására és megemlékezések lebonyolítására fordítottuk. Kérjük, hogy 2005. évi adójuk 1 %-ával is támogassák tevékenységünket.
Adószámunk: 18918421-1-19